

Citační analýza judikatury a maximalismus v soudním rozhodování*

Citation Analysis of Case Law and Maximalism in Judicial Decision-making

Arkady Alexandrov **, Pavel Ondřejek ***

Abstrakt

Článek reflektuje, v návaznosti na teorii amerického autora Casse Sunsteina, úsilí zejména vrcholných soudů na formulování širěji a hlouběji odůvodněných rozhodnutí, tak aby to odpovídalo jejich roli v soudní soustavě. Koncept optimální relevance, se kterým pracují autoři knihy *Citační analýza judikatury*, tak nabývá podle našeho názoru nový rozměr, když minimalizace úsilí ohledně zahrnutí soudního rozhodování je příznačná pro minimalistickou argumentaci, naopak hluboká a do jisté míry i široká argumentace příznačná pro maximalismus se vyznačuje podrobnějším zdůvodněním podstaty problémů, což se může projevit v míře odkazů na judikaturu a literaturu v soudním rozhodnutí. V druhé části se článek pokouší otestovat některé jednoduché hypotézy s využitím schématu rozpoznávání referencí, v čemž navazujeme na výzkum prováděný autory výše citované knihy.

Klíčová slova

Citační analýza judikatury; minimalismus a maximalismus v soudním rozhodování; optimální relevance; automatizované rozpoznávání referencí; kvantitativní analýza judikatury.

Abstract

The article reflects, drawing on the theory of the American author Cass Sunstein, the efforts of the apex courts in particular to formulate more broadly and deeply reasoned decisions in a way that corresponds to their role in the judicial system. Thus, in our opinion, the concept of optimal relevance, employed by the authors of the book *Citační analýza judikatury* [*Citation Analysis of Case Law*], takes on a new dimension, since the minimalization of efforts regarding the inclusion of judicial decisions is characteristic of minimalist argumentation, while the deep and, to some extent, broad argumentation that is typical of maximalism is characterized by a more detailed justification of the underlying issues, which may be reflected in the degree of references to case law and literature in the judicial decision. In the second part of the article, we attempt to test some basic hypotheses using a reference recognition scheme, in which we build on research conducted by the authors of the book cited above.

* Tento příspěvek vznikl v rámci plnění projektu Specifického vysokoškolského výzkumu (SVV) Univerzity Karlovy č. 260 622 „*Technologický pokrok a společenské proměny jako výzvy pro zkoumání základních otázek práva*“.

** Mgr. Arkady Alexandrov, doktorand, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha / Ph.D. student, Faculty of Law, Charles University, Prague, Czech Republic / E-mail: arkady@alexandrov.cz / ORCID: 0000-0002-4538-8083

*** Doc. JUDr. Pavel Ondřejek, Ph.D., Katedra teorie práva a právních učení, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha / Department of Legal Theory and Legal Doctrines, Faculty of Law, Charles University, Prague, Czech Republic / E-mail: ondrejek@prf.cuni.cz / ORCID: 0000-0001-6764-8993 / Scopus ID: 57189258665

Keywords

Citation Analysis of Case Law; Minimalism and Maximalism in Judicial Decision-making; Optimal Relevance; Automated Reference Recognition; Quantitative Analysis of Case Law.

Úvod

Monografie kolektivu autorů *Citační analýza judikatury*¹ je cenná především svou empirickou částí, kde se autoři snaží doplnit chybějící empirické údaje o tom, jak české soudy pracují s judikaturou. Stejně jako autoři této knihy věříme, že metoda síťové analýzy dokáže na makro-úrovni zodpovědět mnoho otázek týkajících se zacházení s judikaturou.² V knize jsou však naznačeny nejen možnosti, ale také limity empirického zkoumání judikatury prováděné nikoliv na vzorku případů, nýbrž založené na analýze co nejrozsáhlejšího souboru dostupných soudních rozhodnutí vybraných soudů, kterými byly vrcholné soudy v České republice. Zveřejnění těchto dat také považujeme za velice hodnotný příspěvek autorů, který poslouží dalšímu zkoumání české judikatury a právních textů obecně.

Jestliže přijmeme myšlenku, podle níž úkolem právní vědy není jen popsat zkoumané jevy, ale také poskytnout plauzibilní vysvětlení jejich hlubších základů a souvislostí, poté se shodneme s autory knihy v tom, že takovéto hlubší vysvětlení nemůže být založeno na prosté kvantitativní analýze.³ Závěry empirické části publikace tak nejsou příliš robustní, a to především proto, že citační analýza je analýzou kvantitativní, avšak, jak autoři na řadě míst práce uvádějí, k vysvětlení působení judikatury je zapotřebí také kvalitativní analýza soudních rozhodnutí. Autoři tento fakt ilustrují ve III. části knihy, kdy hledají důvody nejvyšší citovanosti soudních rozhodnutí. To však není možné bez vysvětlení podstaty daného případu.⁴ Empirická část je velmi dobře navázána na několik zahraničních výzkumů týkajících se podobných otázek zkoumaných v jiných právních řádech, čímž vyniknou shodné rysy a rozdíly při pojmání role předchozích soudních rozhodnutí samotnými soudy.

Vedle empirické části však práce obsahuje i velmi zajímavou teoretickou část věnovanou pojetí judikatury a diskusi o roli judikatury v českém právu. Obě části práce považujeme za významné, a proto i náš příspěvek reflektující závěry výše uvedené knihy bude obsahovat dvě části. Nejprve se zaměříme na oblast teorie soudcovského rozhodování, kde rozvedeme koncepci optimální

¹ HARAŠTA, J., SMEJKALOVÁ, T., NOVOTNÁ, T., ŠAVELKA, J., POLČÁK, R., KASL, F., LOUTOCKÝ, P., MÍŠEK, J. *Citační analýza judikatury*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.

² Různé úrovně zkoumání judikatury popisuje vynikající práce jiných brněnských autorů, která se týká implementace štrasburské judikatury vrcholnými českými soudy. V podrobnostech viz ŠIPULOVÁ, K., SMEKAL, H., JANOVSÝ, J. Research Design. How to study judicial implementation: A prologue to the case study on Czechia. In: KOSAR, D., PETROV, J., ŠIPULOVÁ, K., SMEKAL, H., VYHNÁNEK, L., JANOVSÝ, J. *Domestic Judicial Treatment of European Court of Human Rights Case Law. Beyond Compliance*. Abingdon, New York, Routledge, 2020, s. 84. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429343933>

³ FEARON, J. D., LAITIN, D. D. Integrating Qualitative and Quantitative Methods. In: GOODIN, R. E. (ed.). *The Oxford Handbook of Political Science*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 1167. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199286546.003.0033>

⁴ SMEJKALOVÁ, T., NOVOTNÁ, T. Síťová analýza: soudní rozhodnutí v síti. In: HARAŠTA, J., SMEJKALOVÁ, T., NOVOTNÁ, T., ŠAVELKA, J., POLČÁK, R., KASL, F., LOUTOCKÝ, P., MÍŠEK, J. *Citační analýza judikatury*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 208 a násl.

relevance soudního rozhodnutí. Pokusíme se ukázat, že jednou z rovin soudcovského rozhodování, které se v současné literatuře věnuje menší pozornost, je rozlišování minimalistického a maximalistického soudního rozhodnutí. Pokud soudce argumentuje maximalisticky, projevuje svou vůli v tom smyslu, aby rozhodnutí mělo velký potenciál být v budoucnu reflektováno.

V druhé části tohoto příspěvku se pokusíme otestovat některé jednoduché hypotézy s využitím schématu rozpoznávání referencí,⁵ z něhož vychází 4. kapitola II. části knihy.⁶ Relevantní vzorek rozhodnutí ze souboru, který byl autory vytvořen a publikován,⁷ jsme dále manuálně klasifikovali podle kritéria soudcovského maximalismu a minimalismu. Velikost vzorku umožňuje znovu aplikovat metody analýzy kvantitativní. Mají v maximalistických rozhodnutích odkazy na literaturu relativní převahu nad odkazy na judikaturu? Jsou rozhodnutí bez odkazů na literaturu zpravidla minimalistickými? Svědčí negativní polarita citací o tom, že rozhodnutí je maximalistické? V tomto malém experimentu přijímáme výzvu autorů knihy a chceme ukázat, že citační analýza judikatury může posloužit empirickému ověření dalších teoretických konstrukcí.

1 Soudcovský maximalismus a optimalizace soudního rozhodování

Když autoři popisují citační analýzu judikatury, pojmají ji jako orientovanou ve vztahu k minulým soudním rozhodnutím. Citační analýza je tedy vždy zaměřená na pohled zpět vůči minulým soudním rozhodnutím, nikdy ne dopředu, protože soud nemůže odkazovat na budoucí soudní rozhodnutí. To však neznamená, že by soudy neuvažovaly při odůvodňování soudního rozhodnutí o jeho vlivu na budoucí rozhodování. Jakkoliv s autory souhlasíme, že soud nemůže predikovat, jak konkrétně bude s jeho soudním rozhodnutím naloženo v budoucí rozhodovací činnosti, v soudním rozhodnutí samotném může vytvořit podmínky pro to, aby normativně působilo významněji než jiná soudní rozhodnutí. Právě tomuto aspektu soudního rozhodování bychom se v této části chtěli věnovat a ukázat, jaký má toto uvažování soudů o budoucím působení vlastního rozhodnutí vliv na koncepci optimální relevance, kterou autoři popisují jako kombinaci „adekvátních výsledků komunikace a co nejmenšího úsilí, které dosažení těchto výsledků vyžaduje.“⁸

Jeden z prostředků, jakým soudy mohou posilovat význam vlastního rozhodnutí, naznačují autoři, když hovoří o ukotvení anebo zasazení (*grounding*) rozhodnutí do daného právního

⁵ HARAŠTA, J., MÍŠEK, J., HANYCH, M., LOUTOCKÝ, P., MALANÍK, M., ŠA VELKA, J., ŠTĚPÁŇKOVÁ, M., MYŠKA, M. Rozměry citací v právu a anotační konvence. In: *Revue pro právo a technologie*. 2017, roč. 8, č. 15, s. 51–73. DOI: <https://doi.org/10.5817/RPT2017-1-4>

⁶ HARAŠTA, J., ŠA VELKA, J., KASL, F., LOUTOCKÝ, P., MÍŠEK, J. Rozpoznávání referencí v soudních rozhodnutích: anotační experiment a snaha o automatizaci. In: HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠA VELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 109–126.

⁷ HARAŠTA, J., ŠA VELKA, J., KASL, F., KOTKOVÁ, A., LOUCKÝ, P., MÍŠEK, J., PROCHÁZKOVÁ, D., PULLMANOVÁ, H., SEMENIŠÍN, P., ŠEJNOVÁ, T., ŠIMKOVÁ, N., VOSINEK, M., ZAVADILOVÁ, L., ZIBNER, J. Annotated Corpus of Czech Case Law for Reference Recognition Tasks. In: SOJKA, P., HORÁK, A., KOPEČEK, I., PALA, K. (eds.). *Text, Speech, and Dialogue: 21st International Conference*. Cham: Springer, 2018, s. 239–250. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-00794-2_26

⁸ SMEJKALOVÁ, T. Koncept relevance jako rámec pro používání dřívějších soudních rozhodnutí v soudním rozhodování. In: HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠA VELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 37.

řádu skrze četné odkazy na předchozí rozhodnutí.⁹ Na první pohled by se mohlo zdát, že samotná četnost citací nemusí nutně svědčit pro zasazení určitého rozhodnutí do systému, protože se teoreticky může jednat o rozhodnutí překonávající současnou judikaturu, případně, jak uvádějí autoři na jednom místě, může se jednat o složitý případ a soud v daném rozhodnutí potřebuje podložit více argumentačních kroků nebo úhlů pohledu.¹⁰ V takovém případě může soud citovat jiná rozhodnutí například i proto, aby zdůraznil rozdíly ve svém současném přístupu. Při podrobnějším pohledu však i takovéto rozhodnutí v konečném důsledku posiluje koherenci i předvídatelnost práva, pokud je řádně vyargumentováno. Předložení racionálních důvodů pro odlišný závěr v určitém rozhodnutí vyjasňuje, ve kterých případech má být následováno které rozhodnutí.

Jiným prostředkem, který z našeho pohledu ještě více předurčuje význam a normativní působení soudního rozhodnutí, je hloubka a šíře použité argumentace. Soudci bývají tradičně hodnoceni podle řady hledisek, velmi často shrnovaných pod hlavičkou ideologie (například konzervativní nebo liberální soudci ve Spojených státech amerických) anebo z hlediska zastávaných přístupů k interpretaci práva (originalisté, textualisté, zastánci teleologického výkladu, právní pragmatiči apod.).¹¹ Změny v chápání role soudů ve státech kontinentálního typu právní kultury však naznačují, že kromě výše uvedených charakteristik je třeba sledovat další důležitý faktor v soudcovském rozhodování, na který komplexněji poprvé upozornil americký právník Cass Sunstein. Tento autor navázal a z velké části rozvinul starší americké debaty o roli tamějšího Nejvyššího soudu¹² a od poloviny devadesátých let minulého století publikoval několik příspěvků věnovaných rozdílné šířce a hloubce odůvodňování soudních rozhodnutí.¹³ Rozhodnutí, která jsou spíše široká (*broad*), tedy dopadající na širší okruh podobných případů, a hluboká (*deep*) nebo hluboce odůvodněná, tedy obsahující popis fundamentálních zásad, anebo taková rozhodnutí, jejichž odůvodnění může být velmi podrobné, označuje tento autor za maximalistická.¹⁴ Naopak „plytká“ (*shallow*) rozhodnutí, tedy stručně odůvodněná rozhodnutí, která neodpovídají na všechny otázky týkající

⁹ SMEJKALOVÁ, T., NOVOTNÁ, T. Význam citací. In: HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠAVELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 147.

¹⁰ Ibid., s. 154.

¹¹ Existující literatura českých autorů k tomuto tématu je již rozsáhlá: CHMEL, J. Vliv politické ideologie na rozhodování Ústavního soudu ČR. In: BROZ, J., CHMEL, J. *Pohled za oponu: studie o vzniku Ústavy České republiky a o kontextu její interpretace*. Praha: Leges, 2016, s. 66–117, ONDŘEJKOVÁ, J. *Vnější limity soudcovské interpretace a argumentace*. Praha: Leges, 2017, SMEKAL, H., VYHNÁNEK, L. Determinants of Judicial Decision-Making: The State of the Art and the Czech Republic. *The Lawyer Quarterly*. 2020, roč. 10, č. 2, s. 106–129, CHMEL, J. *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?* Praha: Leges, 2021, BLAŽKOVÁ, K. *Soudcovská filozofie a její vliv na rozhodování soudů ve složitých případech. Případová studie rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu*. Praha: Leges, 2022.

¹² Viz např. BICKEL, A. Foreword: The Passive Virtues. *Harvard Law Review*. 1961, roč. 75, s. 51. BICKEL, A. *The Least Dangerous Branch: The Supreme Court at the Bar of Politics*. 2. vyd. New Haven: Yale University Press, 1962.

¹³ SUNSTEIN, C. The Supreme Court 1995 Term. Foreword: Leaving Things Undecided. *Harvard Law Review*. 1996, roč. 110, č. 4, s. 4–101. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2781624>. SUNSTEIN, C. *One Case at a Time. Judicial Minimalism on the Supreme Court*. Cambridge MA, London: Harvard University Press, 2001. SUNSTEIN, C. Testing minimalism. A Reply. *Michigan Law Review*. 2005, roč. 104, s. 123–130. SUNSTEIN, C. Problems with Minimalism. *Stanford Law Review*. 2005–2006, roč. 58, s. 1899–1918. SUNSTEIN, C. Beyond Judicial Minimalism. *Tulsa Law Review*. 2008, roč. 43, s. 825–842. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.1274200>

¹⁴ SUNSTEIN, 2001, op. cit., s. 10–14.

se řešeného principu nebo institutu¹⁵ anebo úzce formulovaná (*narrow*), tedy taková, v nichž je řešen pouze individuální případ, aniž by se soud nějak vyjadřoval k tomu, jak je potřeba rozhodnout podobné případy v budoucnu, označuje Sunstein za minimalistická.¹⁶

Závěr o minimalismu či maximalismu se zakládá na obsahové analýze odůvodnění soudního rozhodnutí, z něhož se dá zprostředkovaně dovozovat záměr soudu. Povrchní analýza určitých dat o rozhodnutí (například jeho délky, výskytu určitých klíčových slov, struktury apod.) nemůže být ani zdaleka pro tyto účely dostatečná. Avšak lze s opatrností předpokládat, že některé společné rysy, pokud jde o zacházení s odkazy na literaturu a judikaturu, soudcovský maximalismus a minimalismus přece mít může. Otázkou tedy je, do jaké míry jsou tyto rysy výrazné a zda nejsou rozostřeny působením náhodných faktorů. V posledních desetiletích jsme svědky trendu podrobnějšího odůvodňování soudních rozhodnutí, což souvisí především s rozsáhlým využíváním informačních a komunikačních technologií, které umožňují vyhledávat a citovat podobná relevantní rozhodnutí tuzemských i zahraničních soudů anebo z nich přímo kopírovat dlouhé části odůvodnění, čímž vznikají „judikatorní koláže.“¹⁷ Ty však samy o sobě, jak bylo uvedeno, nejsou maximalistickým zdůvodněním, pokud jejich obsah nesměřuje k prohloubení či rozšíření argumentace v daném případě.¹⁸

Vrátíme-li se k myšlence prezentované autory knihy o tom, že optimalizace rozhodovacího procesu soudce vede k vyvažování podrobnosti argumentace a efektivity,¹⁹ tato strategie soudního rozhodování jen obtížně vysvětluje existenci maximalistických rozhodnutí. Jednou z forem maximalismu může být formulování obecných právních principů a následně jejich aplikace na daný případ.²⁰ Takto obecně formulované právní principy poté mohou působit i v jiných věcech, které nemusejí být podobné původnímu soudnímu rozhodnutí.

¹⁵ „Povrchní rozhodnutí se snaží vytvářet výsledky a odůvodnění, na nichž se mohou shodnout různí lidé, přestože se neshodnou v zásadních otázkách. Například existuje mnoho sporů o základní účel záruky svobody projevu: má tato záruka za cíl chránit demokratickou samosprávu, trh idejí nebo autonomii jednotlivce?“ SUNSTEIN, 2005–2006, op. cit., s. 1907.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ke kritice takovýchto „judikatorních koláží“ viz KÜHN, Z. Výklad Listiny a základní problémy její aplikace. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAR, D. a kol. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář* Praha: Leges, 2022, s. 158–159.

¹⁸ Samotná problematika řetězení citací soudních rozhodnutí diskutují autoři zejména v části III kapitole 5 knihy (SMEJKALOVÁ, T., NOVOTNÁ, T. Síťová analýza: soudní rozhodnutí v síti. In: HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠAVELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 218–219). Kromě vlastních odkazů však z hlediska hloubky a šířky argumentace identifikujeme charakter částí (výňatků) ze soudních rozhodnutí, která jsou kladena za sebe tak, aby vytvořila souvislý argument v novém soudním rozhodnutí.

¹⁹ SMEJKALOVÁ, T. Koncept relevance jako rámec. In: HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠAVELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 38.

²⁰ Jde například o nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2018, sp. zn. Pl. ÚS 6/17, který v odstavcích 83–100 nejprve popisuje obecné principy autonomie územních samosprávných celků, včetně autonomie týkající se hospodaření s jejich majetkem, následně je aplikuje na daný přezkum pravidel hospodaření územních samosprávných celků, které zákonodárce přijal v reakci na krizi a deficity veřejných rozpočtů vedoucích v případě řady států k ekonomickým problémům. Popisujeme-li výše uvedené rozhodnutí jako maximalistické, je tomu tak na základě analýzy textu odůvodnění soudního rozhodnutí. S autory sdílíme pochybnosti o tom, že by stávající možnosti strojového učení a zpracování přirozeného jazyka umožnily automatizovaně hodnotit určitá rozhodnutí jako maximalistická anebo minimalistická, neboť takové hodnocení je vždy ovlivněno celkovým kontextem a komplexním hodnocením daného rozhodnutí. Srov. stručnou diskusi autorů o možných dalších směrech ve výzkumu citační analýzy: Slovo závěrem. In: HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠAVELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 235.

Cass Sunstein se ve svých pracích mimo jiné věnuje případům, kdy je výhodné volit maximalistické soudní rozhodování namísto soudcovského minimalismu: je jím situace, když soud očekává v budoucnu řadu podobných soudních sporů, a zároveň nelze říci, že by o požadovaném řešení sporu panovala ve společnosti a tím spíše mezi právníky značná nejednota.²¹ Jiným příkladem je hodnotová argumentace, kdy posláním soudů je poskytovat ochranu individuálním právům, ale také veřejným zájmům, a toto poskytnutí ochrany je řádné v situaci, kdy je jasně, tedy v dostatečné hloubce a šířce, zdůvodněno.²²

Jestliže šířka a hloubka rozhodování soudců se u různých případů liší a tyto odlišnosti lze přisuzovat úsilí soudů (často těch vrcholných, které jsou si vědomy své funkce sjednocovat rozhodovací činnosti),²³ má tato skutečnost podle našeho názoru vliv na optimalizaci úsilí soudů při formulování soudních rozhodnutí. Toto stanovisko stavíme jako hypotézu, nikoliv jako zdůvodněný závěr, protože, jak jsme uvedli výše, analyzovat rozhodnutí z hlediska jejich hloubky a šířky je věcí hodnocení argumentace v každém jednotlivém rozhodnutí jako celku.

Na druhou stranu souhlasíme s autory v základním východisku, podle něhož pokud soudy neusilují o široké a hluboké zdůvodnění daného případu, přirozeně v duchu optimální relevance minimalizují odůvodnění svého rozhodnutí tak, aby odpovídalo požadavkům, které jsou na něj kladeny. Z toho plyne, že soudy rozhodují primárně spíše minimalisticky a neusilují o nadbytečnou hloubku a šířku rozhodnutí.

2 Empirická analýza citačních dat a soudcovský maximalismus

2.1 Cíle a omezení experimentu

Ve druhé části článku se pokusíme s využitím výše popsané teorie minimalismu a maximalismu v soudním rozhodování otestovat na vzorku rozhodnutí některé hypotézy, které dosud nebyly ověřovány v praxi. Cílem našeho experimentu je předvést práci s citačními daty, která jsou výsledkem velkého a náročného několikaletého snažení autorů knihy. Empirický výzkum s sebou vždy nese riziko neúspěchu, které nemusí nutně znamenat nesprávnost původní myšlenky. U jazykových dat je třeba zvlášť počítat s jejich nedokonalostí, neúplností a chybami zpracování.

Jak jsme uváděli v první části tohoto příspěvku, problematika soudcovského maximalismu je poměrně komplexní. Analýza soudních rozhodnutí z tohoto hlediska vyžaduje použití

²¹ SUNSTEIN, 2001, op. cit., s. 57.

²² ONDŘEJEK, P. Maximalism and minimalism in judicial decision-making: How can courts strengthen or weaken the unity of a legal system? In: ONDŘEJEK, P. (ed.). *Judicial Law-Making and Judicial Interpretation in Central European Countries: How Can Courts Strengthen or Weaken the Unity of Law?* Praha, Bratislava, Budapešť, Varšava: Wolters Kluwer, 2021, s. 131.

²³ SMEJKALOVÁ, T. Dřívější soudní rozhodnutí v soudním rozhodování. In: HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠAVELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 25–34, KÜHN, Z., BOBEK, M. Role judikatury v common law a na evropském kontinentu: srovnání a rozdíly. In: BOBEK, M., KÜHN, Z. (eds.). *Judikatura a právní argumentace*. 2. vyd. Praha: Auditorium, 2016, s. 72–73.

kvalitativních metod na malých vzorcích. Nejzřetelnějším výsledkem podobné analýzy je v podstatě binární klasifikace doprovázená identifikací a kvalitativním popisem faktorů, které vedou ke vzniku maximalistických rozhodnutí.²⁴

Jelikož chceme postavit náš pokus na citačních datech, musíme zvolit opačnou cestu. Nemůžeme otestovat vlastní libovolné teoretické úvahy, nýbrž naopak, musíme odvozovat hypotézy ze struktury dat, která máme k dispozici. Proto se pokusíme apriorním způsobem interpretovat příznaky odkazů z hlediska teorie soudcovského maximalismu a dále formulovat svá očekávání, berouce v úvahu riziko neúspěchu při testování hypotéz na reálných datech.

2.2 Citační data a použité schéma

Pro formulaci našich úvah o soudcovském maximalismu a minimalismu jsme vycházeli ze schématu, které autoři knihy spolu s dalšími kolegy využili v anotačním experimentu rozpoznávání referencí v soudních rozhodnutích.²⁵ Přestože se autoři nakonec rozhodli odkazům na literaturu v soudních rozhodnutích v knize nevěnovat a neanalyzovat je,²⁶ úplná data jsou dostupná v repositáři LINDAT/CLARIAH-CZ.²⁷

Pro naše účely považujeme v předloženém schématu za relevantní:

- rozlišení mezi odkazy na literaturu a judikaturu,
- rozlišení polarit odkazů,²⁸ zejména negativní,
- rozlišení hloubky diskuse²⁹ u odkazů.

Publikovaný dataset GOLD (jednotné anotované dokumenty) obsahuje anotační data o 350 rozhodnutích, 1348 odkazech na literaturu a 4214 odkazech na judikaturu. Míra shody anotátorů³⁰ ohledně explicitních odkazů na literaturu činí 0,86, u explicitních odkazů na judika-

²⁴ Označovat určité rozhodnutí za minimalistické a maximalistické vychází z určité idealizující abstrakce, realita je často taková, že určité rozhodnutí nese některé prvky maximalismu anebo naopak prvky minimalismu. Z toho důvodu binární klasifikace není vždy jednoduchá.

²⁵ HARAŠTA, ŠA VELKA, KASL, KOTKOVÁ, LOUCKÝ, MÍŠEK, PROCHÁZKOVÁ, PULLMANNOVÁ, SEMENIŠÍN, ŠEJNOVÁ, ŠIMKOVÁ, VOSINEK, ZAVADILOVÁ, ZIBNER, op. cit., s. 242–245.

²⁶ HARAŠTA, ŠA VELKA, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 118.

²⁷ Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11234/1-3008>

²⁸ Polaritou odkazu autoři knihy rozumí postoj soudu, se kterým soud tento odkaz zařazuje do svého rozhodnutí. Pozitivní polarita znamená, že se soud explicitně s odkazovaným ztotožňuje. Negativní polarita zachycuje opačný postoj. Není-li postoj soudu zřejmý z textu, polarita je neutrální. Podrobně viz HARAŠTA, ŠA VELKA, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 115–116.

²⁹ Hloubkou diskuse autoři knihy označují, do jaké míry se soud zabývá odkazovaným pramenem. Hodnota „diskutováno“ znamená, že ho soud podrobněji rozebírá; hodnota „citováno“ znamená, že se jedná o prostý odkaz. Podrobně viz ibid., s. 116.

³⁰ Shodou mezi anotátory (IAA, Inter-annotator Agreement) se rozumí, do jaké míry se shodne více anotátorů při manuálním zpracování jazykových dat, t.j. hledání a označení určitého jevu, klasifikaci atd. Tato míra vyjadřuje spolehlivost a konzistentnost anotovaných dat a zohledňuje náhodnou shodu (chance agreement). Správná interpretace této míry závisí na konkrétní úloze, četnosti hledaného jevu, jeho variabilitě apod. Je také třeba zohledňovat možnost náhodné shody.

туру 0,89,³¹ což je pro účely hrubých počtů vcelku přijatelné. U 5 558 odkazů je označena anotátory hloubka diskuse (z toho u 1 246 jako „diskutováno“ a u 4 312 jako „citováno“). Pouze 161 odkaz má označenou pozitivní nebo negativní polaritu, zbytek má polaritu neutrální.

2.3 Formulace hypotéz

S vyžitím popsaného schématu a na základě struktury dostupných dat se pokusíme formulovat některé hypotézy o společných rysech maximalistických soudních rozhodnutí.

- 1) U maximalistických rozhodnutí bychom očekávali četnější výskyty odkazů na literaturu než u minimalistických rozhodnutí. Odkazy na judikaturu, na rozdíl od literatury, mohou být součástí lepšího zdůvodnění rozhodnutí a mohou plnit více funkcí. Soud, který prohlubuje svou argumentaci a překonává hranice konkrétního případu, který teoreticky zdůvodňuje institut, ji pravděpodobně bude opírat o literaturu, která patrně nemá jinou funkci a je pro minimalistické rozhodování zbytečná. Totéž platí v případech, kdy soud rozhoduje ve věci poprvé. V první řadě připadá v úvahu doktrína a teoretická právníková literatura, nicméně v praxi nejsou výjimkou ani odkazy na speciální a populární literaturu z jiných oborů, na beletrii a jiné zdroje. O podobné klasifikaci uvažovali autoři knihy spolu s dalšími kolegy při tvorbě metodologie citační analýzy.³² Avšak do publikovaného datasetu tato jemnější gradace literatury již nebyla implementována. Proto lze také očekávat rozostření tohoto rysu maximalistických rozhodnutí výskytem odkazů na praktickou literaturu jako například komentáře k právním předpisům, které mohou být běžnou součástí minimalistických odůvodnění.
- 2) Lze také očekávat, že se u odkazů v maximalistických rozhodnutích častěji vyskytuje hodnota hloubky diskuse „diskutováno“. Početně převažující odkazy s hodnotou „citováno“ můžeme spojovat s tím, že soudy přebírají argumentaci z dosavadní praxe, aniž by ji dále rozvíjely. Naopak hodnota „diskutováno“ by měla svědčit o tom, že soud stávající praxí argumentuje do hloubky, nebo má dokonce záměr ji změnit nebo překonat. S ohledem na diskursivní závaznost judikatury³³ a její horizontální působení v českém prostředí³⁴ lze předpokládat, že hodnota „diskutováno“ doprovází odkazy na soudní rozhodnutí, vůči nimž se soud při svém vlastním rozhodování vymezuje.
- 3) Předpokládáme, že by se u citované judikatury v maximalistických rozhodnutích měla častěji vyskytovat záporná polarita. Zřejmým důvodem kritiky předchozích rozhodnutí může být záměr soudu překonat nebo sjednotit dosavadní praxi svým novým rozhodnutím. Naopak neutrální nebo pozitivní citace spíše naznačuje, že soud svou argumentaci

³¹ HARAŠTA, ŠAVELKA, KASL, KOTKOVÁ, LOUCKÝ, MÍŠEK, PROCHÁZKOVÁ, PULLMANNOVÁ, SEMENIŠÍN, ŠEJNOVÁ, ŠIMKOVÁ, VOSINEK, ZAVADILOVÁ, ZIBNER, op. cit., s. 247.

³² HARAŠTA, MÍŠEK, HANYCH, LOUTOCKÝ, MALANÍK, ŠAVELKA, ŠTĚPÁNIKOVÁ, MYŠKA, op. cit., s. 65–68.

³³ Viz například WINTR, J. *Metody a zásady interpretace práva*. 2. vyd. Praha: Auditorium, 2019, s. 189–193.

³⁴ SMEJKALOVÁ, T. Dřívější soudní rozhodnutí v soudním rozhodování. In: HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠAVELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 31.

podporuje předchozí praxi a neohdílá se od ní odchýlit. Dataset, který máme k dispozici, obsahuje relativně málo odkazů s pozitivní nebo negativní polaritou (pouze 2,9 % celku). Nicméně z 350 rozhodnutí má 65 alespoň jeden odkaz s hodnotou odlišnou od neutrální. Proto budeme přistupovat k této hypotéze s náležitou opatrností.

2.4 Předběžné zkoumání datasetu

Před vytvořením vlastního vzorku rozhodnutí, jsme předběžně prozkoumali dataset, který máme k dispozici. Vycházíme z toho, že 350 soudních rozhodnutí, které dataset obsahuje, je reprezentativním vzorkem. Avšak na rozdíl od autorů knihy jsme dále nerozlišovali rozhodnutí různých vrcholných soudů, protože koncept maximalismu by měl být společným pro praxe všech soudů.

Nejprve jsme zjistili, že 82 rozhodnutí obsahuje pouze odkazy na judikaturu bez odkazů na literaturu, 25 rozhodnutí obsahuje pouze odkazy na literaturu bez odkazů na judikaturu, zbylých 241 rozhodnutí obsahuje odkazy obou druhů. Podmnožina těchto 241 rozhodnutí tvoří 68,9 % celého souboru.³⁵ Proto dále pracujeme s dvěma dalšími podmnožinami vytvořenými podle jednoduchého kritéria: 55 rozhodnutí, která obsahují stejný nebo větší počet odkazů na literaturu než na judikaturu, avšak počet odkazů na judikaturu v těchto rozhodnutích není nulový, 186 rozhodnutí, která obsahují větší počet odkazů na judikaturu než na literaturu, avšak počet odkazů na literaturu v těchto rozhodnutích není nulový.

Dále jsme zjistili, že: 221 rozhodnutí obsahuje alespoň jeden odkaz s hodnotou hloubky diskuse „diskutováno“, 43 rozhodnutí obsahují stejný nebo větší počet odkazů s hodnotou hloubky diskuse „diskutováno“ než s hodnotou hloubky diskuse „citováno“, 153 rozhodnutí obsahují větší počet odkazů s hodnotou hloubky diskuse „citováno“ než s hodnotou hloubky diskuse „diskutováno“.

Nakonec jsme se soustředili na rozhodnutí, která obsahují odkazy s jinou než neutrální polaritou: 39 rozhodnutí obsahuje alespoň jeden odkaz na judikaturu s pozitivní polaritou, 35 rozhodnutí obsahuje alespoň jeden odkaz na judikaturu s negativní polaritou.

2.5 Výběr vzorku a principy binární klasifikace maximalistických a minimalistických rozhodnutí

Náš vlastní experiment začíná výběrem vzorku soudních rozhodnutí, která mají být klasifikována jako maximalistická nebo minimalistická. Tento vzorek je podmnožinou datasetu 350 soudních rozhodnutí. Vzorek o velikosti 48 rozhodnutí byl vybrán náhodně, avšak tak, aby z každé z podmnožin identifikovaných v předchozí podkapitole bylo přítomno alespoň 6 rozhodnutí. Tento vzorek byl také znovu náhodně promíchán, abychom při následné manuální klasifikaci rozhodnutí předem nevěděli, do které podmnožiny patří.

Důvody maximalistického rozhodování jsou implicitně skryty za textem, nikoliv v textu samotném. Styl a struktura rozhodnutí se značně liší. Proto nebylo možné předem stanovit

³⁵ S cílem tuto podmnožinu rozdělit na menší, aplikovali jsme shlukovou analýzu (metoda *k*-means), avšak neúspěšně.

formální kritéria nebo algoritmus, které by klasifikaci rozhodnutí usnadnily. Bylo třeba vytvořit přehled o všech rozhodnutích našeho vzorku a následně se věnovat úplnému znění každého z nich individuálně, a to v případech potřeby i několikrát. Důležitý je vztah argumentace k předmětu řízení. V některých rozhodnutích soudy přímo konstatovaly potřebu sjednocení, nebo překonání dosavadní praxe a vymezovaly svou roli. V dalších argumentace soudy opouštěla rámec konkrétního případu, který byl předmětem řízení. Někde o maximalismu rozhodnutí svědčila odlišná stanoviska soudců. Maximalismus rozhodnutí, který vyplývá z hloubky disentu, může ukazovat na to, že i majorita diskutovala věc široce nebo hluboko. Avšak závěr ohledně konkrétního rozhodnutí byl vždy založen na celkovém hodnocení, nikoliv na hledání a sumírování jednotlivých příznaků.

2.6 Testování hypotéz

Náš vzorek čítá 48 rozhodnutí, z toho 15 rozhodnutí jsme vyhodnotili jako maximalistická. Jelikož každé rozhodnutí může být klasifikováno izolovaně pouze jako maximalistické (úspěšný Bernoulliho pokus), nebo minimalistické (neúspěšný pokus), rozdělení pravděpodobností výskytu maximalistických rozhodnutí bude v tomto případě binomickým.³⁶ Skutečnou pravděpodobnost apriorně nevíme, avšak na základě počtu pokusů (n) a úspěchů (p) lze poměrně snadno vypočítat Waldův interval spolehlivosti, který při konfidenční hladině 90 % činí v tomto případě $0,313 \pm 0,110$ neboli od 0,202 do 0,423.

Podobným způsobem jsme otestovali naši hypotézou formulovanou v podkapitole 2.3, že se u odkazů v maximalistických rozhodnutích častěji vyskytuje hodnota hloubky diskuse „diskutováno“, kterou jsme testovali v každé z následujících podmnožinách:

- podmnožině A tvořené rozhodnutími obsahujícími alespoň jeden odkaz s hodnotou hloubky diskuse „diskutováno“,
- podmnožině B tvořené rozhodnutími obsahujícími stejný nebo větší počet odkazů s hodnotou hloubky diskuse „diskutováno“ než s hodnotou hloubky diskuse „citováno“,
- podmnožině C tvořené rozhodnutími obsahujícími větší počet odkazů s hodnotou hloubky diskuse „citováno“ než s hodnotou hloubky diskuse „diskutováno“.

Výsledky těchto testů jsou uvedeny v následující tabulce.

³⁶ Binomickým rozdělením se rozumí četnost náhodného jevu v n nezávislých pokusech, z nichž každý může mít pouze jeden ze dvou možných výsledků, tedy úspěch (p), nebo neúspěch (q). Předpokládá se, že pravděpodobnost úspěchu je stále stejná a $p + q = 1$. Klasickým příkladem je házení mincí, u něhož pravděpodobnost $p = 0,5$. Například, v 6 pokusech pravděpodobnost mít přesně 3 úspěšné a 3 neúspěšné výsledky je 0,31 (31 %). V našem experimentu se stejně omezeným vzorkem (počtem dostupných pokusů) pravděpodobnost klasifikace rozhodnutí jako maximalistického (úspěšného testu) je neznámá, proto se dále věnujeme výpočtu mezní chyby a intervalu spolehlivosti. Studijní a populární literatura, která se věnuje tomuto druhu rozdělení a testování hypotéz, je bezbřehá. V českém jazyce lze doporučit nadčasovou a stále zábavnou knihu SWOBODA, H. *Moderní statistika*. Praha: Svoboda, 1977, s. 66–71 nebo recentní NEUBAUER, J., SEDLAČÍK, M., KRŽÍŽ, O. *Základy statistiky. Aplikace v technických a ekonomických oborech*. 3., rozšířené vyd. Praha: Grada Publishing, 2021.

Tabulka č. 1: Testování hypotézy o četnosti výskytů v maximalistických rozhodnutích odkazů s hodnotou hloubky diskuse „diskutováno“

	Celý vzorek	A	B	C
Počet pokusů n (Velikost vzorku)	48	32	7	21
Počet úspěšných pokusů (Výskyt maximalistických rozhodnutí)	15	13	5	8
Pozorovaná pravděpodobnost úspěchu p	0,313	0,406	0,714	0,381
Mezní chyba při konfidenční hladině 90 %	0,110	0,143	0,281	0,174
Dolní hranice intervalu spolehlivosti	0,202	0,263	0,433	0,207
Horní hranice intervalu spolehlivosti	0,423	0,549	0,995	0,555

Zdroj: autoři

Na základě těchto výsledků můžeme alespoň u jednoho tvrzení opatrně tvrdit, že při konfidenční hladině 90 % rozhodnutí, která obsahují stejný nebo větší počet odkazů s hodnotou hloubky diskuse „diskutováno“ než s hodnotou hloubky diskuse „citováno“, jsou s větší pravděpodobností maximalistická než rozhodnutí v základním souboru.

Další naší hypotéza byla formulována tak, že se u citované judikatury v maximalistických rozhodnutích častěji vyskytuje záporná polarita. Testování této hypotézy na podmnožině rozhodnutí, která obsahují alespoň jeden odkaz na judikaturu s negativní polaritou, mělo následující výsledky. V podmnožině 6 rozhodnutí jsme 4 klasifikovali jako maximalistická, pozorovaná pravděpodobnost úspěchu p byla 0,667, mezní chyba při konfidenční hladině 90 % činila 0,143, interval spolehlivosti 0,350–0,983. Ani takto nemůžeme tvrdit, že je třetí hypotéza se zadanou spolehlivostí prokázána. Pouze při snížení konfidenční hladiny na 80 % by se s ní dalo zacházet jako s přijatelnou, avšak zde jsme limitováni vlastnostmi citačního datasetu.

Nakonec naší poslední hypotézou byla hypotéza o četnosti výskytu odkazů na literaturu v maximalistických rozhodnutích, kterou jsme otestovali v každé z následujících podmnožin:

- podmnožině D tvořené rozhodnutími obsahujícími pouze odkazy na literaturu bez odkazů na judikaturu,
- podmnožině E tvořené rozhodnutími obsahujícími pouze odkazy na judikaturu bez odkazů na literaturu,
- podmnožině F tvořené rozhodnutími obsahujícími stejný nebo větší počet odkazů na literaturu než na judikaturu a alespoň jeden odkaz na judikaturu,
- podmnožině G tvořené rozhodnutími obsahujícími stejný nebo větší počet odkazů na judikaturu než na literaturu a alespoň jeden odkaz na literaturu.

Výsledky testů jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka č. 2: Testování hypotézy o četnosti výskytů v maximalistických rozhodnutích odkazů na literaturu

	Celý vzorek	D	E	F	G
Počet pokusů n (Velikost vzorku)	48	6	8	8	26
Počet úspěšných pokusů (Výskyt maximalistických rozhodnutí)	15	1	2	3	9
Pozorovaná pravděpodobnost úspěchu p	0,313	0,167	0,250	0,375	0,346
Mezní chyba při konfidenční hladině 90 %	0,110	0,250	0,252	0,282	0,153
Dolní hranice intervalu spolehlivosti	0,202	0	0	0,093	0,193
Horní hranice intervalu spolehlivosti	0,423	0,417	0,502	0,657	0,500

Zdroj: autoři

Z těchto výsledků je patrné, že naše hypotéza, že maximalistická rozhodnutí by měla obsahovat více odkazů na literaturu než na judikaturu, nebyla potvrzena se spolehlivostí alespoň 90 % v žádné z testovaných podmnožin. Ani dodatečné testování poměru počtu odkazů na literaturu k počtu odkazů na judikaturu z podmnožin C a D neukázalo na v tomto ohledu statisticky významný rozdíl mezi maximalistickými a minimalistickými rozhodnutími. Evidentně působí další náhodné faktory, které jsme ve své původní úvaze nezohlednili.

Závěr

Podobně jako kniha kombinuje teoretickou a praktickou část problematiky citační analýzy judikatury, pokusili jsme se i my (v daleko menší míře hloubky a rigoróznosti výzkumu) o reflexi jdoucí jak k teorii fungování judikatury, tak k praxi automatizovaného zpracování a analýzy právních textů.

Z teoretického hlediska jsme v návaznosti na teorii Casse Sunsteina identifikovali úsilí zejména vrcholných soudů na formulování širěji a hlouběji odůvodněných rozhodnutí, tak aby to odpovídalo jejich roli v soudní soustavě. Koncept optimální relevance tak nabývá podle našeho názoru nový rozměr, když minimalizace úsilí ohledně zahrnutí soudního rozhodování je příznačná pro minimalistickou argumentaci, naopak hluboká a do jisté míry i široká argumentace příznačná pro maximalismus se vyznačuje podrobnějším zdůvodněním podstaty problémů, kde si soudy mohou přirozeně vypomáhat existující judikaturou, což je podle našeho názoru snazší činnost než odkazy na doktrinární práce anebo konstrukce nových doktrín v soudních rozhodnutích.

V praktické části jsme reagovali na výzvu autorů knihy a využili jimi vytvořený a publikovaný dataset, který jsme doplnili o vlastní data. Přechod od kvalitativní analýzy soudního maximalismu ke kvantitativní byl náročnější, než jsme čekali. Tímto jsme do určité míry napodobili autory knihy, kteří také měli v plánu implementovat velkorysá schéma. V našem pokusu jsme byli limitováni velikostí vzorku, přestože analýza 42 soudních rozhodnutí byla vyčerpávající. Tyto pilotní výsledky naznačují, že náhodně působících faktorů, které zkrešují i zcela evidentní apriorní předpoklady, je více než se dalo čekat. Nicméně u jedné hypotézy se nám podařilo tyto překážky překonat, a proto s opatrností můžeme tvrdit, že je statisticky významná. Další hypotéza se ke stanovené hranici blíží.